

УДК 339.924: 332.135

Б. А. Дадашев,

д. е. н., професор, заступник директора, Севастопольський інститут банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України

І. М. Боярко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Севастопольський інститут банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України

РОЗВИТОК ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

B. Dadashev,

Doctor of Economics, professor, Deputy Director, Sebastopol Institute of Banking of The National Bank of Ukraine

I. Boiarko,

PhD in Economics, Associate professor, Associate Professor of International Economics Department, Sebastopol

Institute of Banking of The National Bank of Ukraine

DEVELOPMENT OF THE BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION IN THE CONTEXT OF INVESTMENT PROCESS

У статті досліджено стан розвитку Чорноморського економічного співробітництва, проведено аналіз показників, що характеризують стан інвестиційної активності в Чорноморському регіоні та виявлено перспективні напрями розвитку в контексті стимулювання інвестиційних процесів.

The state of the Black Sea Economic Cooperation is researched, indicators of the state of investment activity in the Black Sea region are analyzed, promising directions of development in the context of stimulating investment processes are identified in the article.

Ключові слова: Чорноморське економічне співробітництво, міжнародне співробітництво, міжрегіональне співробітництво, іноземні інвестиції.

Key words: the Black Sea Economic Cooperation, international cooperation, interregional cooperation, foreign investment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює посилення уваги до пошуку нових форм прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Сучасні умови господарювання характеризуються посиленням міжнародних економічних взаємозв'язків на основі поглиблення інтернаціоналізації виробництва та міжнародного поділу праці. При цьому однією з характерних особливостей розвитку світогосподарських зв'язків на сучасному етапі є активізація процесів інтеграції на всіх рівнях економіки, неможливість відокремленого ізольованого розвитку національних економічних систем без використання системи господарських зв'язків міжнародного та міжрегіонального співробітництва.

Серед багатьох важливих напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України в сучасних умовах надзвичайно актуальною є проблема активізації участі територій країни, насамперед прикордонних, у міжрегіональній співпраці у формі транскордонного співробітництва, яке як специфічна сфера реалізації міжнародних відносин на регіональному рівні охоплює зовнішньоекономічну, політичну, екологічну, культурно-освітню та інші види діяльності регіонів суміжних країн та спрямоване на активне їх використання з метою спільного вирішення проблем соціально-економічного розвитку. Ефективність функціонування системи транскордон-

них зв'язків суміжних країн у першу чергу пов'язують з виникненням нових, більш досконалих та ефективних організаційних територіальних форм співпраці прикордонних регіонів — транскордонних регіонів або євро-регіонів, які забезпечують досягнення певної інтегрованості соціально-економічних систем суміжних прикордонних регіонів. Основна роль транскордонного співробітництва в інтеграційних процесах визначається можливістю прискорення процесів вирівнювання якості життя населення та рівня соціально-економічного розвитку прикордонних територій на основі вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон, встановлення цільних міжгосподарських міжрегіональних зв'язків, що є міжнародними за своєю природою, взаємопереплетіння національних процесів відтворення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Методологічним проблемам регіонального співробітництва та взаємовідносин прикордонних територій присвячені наукові праці вітчизняних вчених П. Бельського, М. Долішнього, А. Єпіфанова, П. Луцишина, Н. Луцишиної, Ю. Макогона [8], Н. Мікули, Р. Палагуси-нець [9], В. Пили, О. Чмир та ін. Загальний аналіз організаційної структури та діяльності євро-регіонів зроблений експертами З. Бройде, С. Гакманом, Є. Кіш, М. Лендвел та ін. Високо оцінюючи їх науковий доробок, слід

зауважити, що їх дослідження зосереджені переважно на загальних науково-методологічних проблемах організації міжрегіональних взаємин, відображенні світового досвіду функціонування єврорегіонів та визначенні напрямів і перспектив його використання в Україні.

Проте організаційно-економічний механізм транскордонного співробітництва має відповідати принципам адаптивності і дієвості, що передбачають врахування при його формуванні специфічних національних та регіональних особливостей природного, виробничого, економічного, фінансово-інвестиційного та соціального потенціалів територій, які співпрацюють у режимі єврорегіональних об'єднань. Мета, завдання, пріоритетні напрями, управлінський інструментарій та організаційна інфраструктура, що використовується для ефективної реалізації політики соціально-економічного розвитку прикордонних територій, мають формуватися, виходячи з реальних потреб, економічних інтересів та історичної, географічної, екологічної, виробничої та іншої специфіки їх територіально-господарських комплексів. Тільки за цієї умови транскордонне співробітництво спроможне надати взаємодіючим територіям новий імпульс економічного зростання, підвищення якості їх соціально-економічного стану, перетворитися на дієвий засіб вирішення загальнодержавних завдань соціально-економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки в глобальній світовій економічній системі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є вивчення стану Чорноморського економічного співробітництва та визначення перспективних напрямів його розвитку в контексті активізації сучасних інтеграційних процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У другій половині ХХ століття виникла низка нових регіональних економічних об'єднань інтеграційного типу, серед яких, з огляду на особливості системи чинників та соціально-економічних проблем, що зумовили необхідність поєднання зусиль різних країн для їх спільного розв'язання, займають регіональні економічні об'єднання Чорноморського регіону. Міжнародне співробітництво в Чорноморському регіоні здійснюєть-

Таблиця 1. Оцінки міжнародної конкурентоспроможності країн-учасниць ОЧЕС у 2011—2012 рр. за даними міжнародних економічних рейтингів

Країна	Місце у рейтингу	Відносна рейтингова позиція, %	Рівень конкурентоспроможності у 2012 р.	Напрямок зміни (↑-покращення, ↓-погіршення)
Рейтинг поточної конкурентоспроможності країни Світового економічного форуму (The Global Competitiveness Report) [5,6]				
Азербайджан	46	31,9	середній	↔
Албанія	89	61,8	задовільний	↓
Болгарія	62	43,1	середній	↑
Вірменія	82	56,9	задовільний	↑
Греція	96	66,7	задовільний	↓
Грузія	77	53,5	задовільний	↑
Молдова	87	60,4	задовільний	↑
Російська Федерація	67	46,5	середній	↔
Румунія	78	54,2	задовільний	↔
Сербія	95	66,0	задовільний	↔
Туреччина	43	29,9	середній	↑
Україна	73	50,7	задовільний	↑
У середньому за групою країн ОЧЕС	76,0	52,8	задовільний	↑
Рейтинг конкурентоспроможності країн Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD World Competitiveness Yearbook) [2]				
Болгарія	54	91,5	низький	↑
Греція	58	98,3	низький	↓
Російська Федерація	48	81,4	низький	↓
Румунія	53	89,8	низький	↓
Туреччина	38	64,4	задовільний	↑
Україна	56	94,9	низький	↑
У середньому за групою країн ОЧЕС	51,2	86,7	низький	↔
Індекс економічної свободи (Index Of Economic Freedom) [3,4]				
Азербайджан	116	80,6	низький	↑
Албанія	42	29,2	високий	↑
Болгарія	45	31,3	середній	↑
Вірменія	35	24,3	високий	↓
Греція	81	56,3	задовільний	↑
Грузія	42	29,2	середній	↓
Молдова	85	59,0	задовільний	↑
Російська Федерація	95	66,0	задовільний	↑
Румунія	36	25,0	середній	↓
Сербія	102	70,8	задовільний	↔
Туреччина	75	52,1	задовільний	↓
Україна	122	84,7	низький	↑
У середньому за групою країн ОЧЕС	71,8	49,9	середній	↔

Джерело: складено авторами.

ся в двох формах — міжнародній (передбачає участь України як держави в інтеграційному об'єднанні у складі 12 країн — Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) з відповідним узгодженням стратегії і тактики зовнішньоекономічної політики держави) та міжрегіональній (участь регіонів України в транскордонному регіональному об'єднанні — єврорегіон "Чорне море"). Ці форми міжнародного співробітництва є взаємопов'язаними, оскільки формування єврорегіональних утворень розглядається як один з напрямів діяльності ОЧЕС, до складу якого входять Азербайджан, Албанія, Вірменія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина й Україна.

На сьогоднішній день ефективність функціонування ОЧЕС є доволі низькою, що пов'язано, на нашу думку, з тим, що геополітичний та економічний простір країн-учасниць співробітництва є вкрай неоднорідним. Опосередковано про відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку країн, що входять до складу ОЧЕС, свідчить показник відносної рейтингової позиції конку-

Таблиця 2. Групування країн ОЧЕС у 2011—2012 рр. за стадіями економічного розвитку

Стадія ресурсного (інтенсивного) розвитку	Етап переходу між стадіями (від ресурсного розвитку до зростання ефективності)	Стадія зростання ефективності (екстенсивного розвитку)	Етап переходу між стадіями (від екстенсивного до інноваційного розвитку)
Молдова	Азербайджан	Албанія Вірменія Болгарія Грузія Румунія Сербія Україна	Туреччина Польща Російська Федерація

Джерело: [6].

рентоспроможності цих країн, який визначається на підставі узагальнення даних міжнародних рейтингів шляхом ділення рейтингового місця країни на загальну кількість країн в рейтингу (табл. 1).

Як видно з наведених у табл. 1 даних, за рейтингом поточної конкурентоспроможності Світового економічного форуму в цілому група країн-учасниць ОЧЕС у 2011—2012 рр. характеризувалася задовільним рівнем конкурентоспроможності, на що вказує середня відносна рейтингова позиція 31,9 %. При цьому такий якісний стан конкурентоспроможності спостерігається за більшістю країн-учасниць ОЧЕС, серед яких найнижчі показники рейтингової оцінки конкурентоспроможності мають Греція (відносна рейтингова позиція 66,7 %), Сербія (66,0 %), Албанія (61,8 %). Україна має найвищий показник відносної рейтингової позиції порівняно з іншими країнами ОЧЕС, якість конкурентоспроможності яких оцінюється як задовільна. У свою чергу Азербайджан, Болгарія, Російська Федерація та Туреччина отримують більш високий рівень оцінок своїх конкурентних переваг, що дозволяє віднести їх до категорії країн світу з середнім рівнем конкурентоспроможності, для яких відносна рейтингова позиція знаходиться в межах від 25 до 50% вибірки країн, стан яких вивчався в процесі рейтингування.

Слід зауважити, що згідно з підходом, який використовується Світовим економічним форумом для оцінки рівня економічного розвитку країн світу, країни ОЧЕС перебувають на різних стадіях економічного розвитку (табл. 2), які виділяються виходячи з рівня ВВП на одну особу населення країни. При цьому більшість досліджуваних країн перебуває на стадії екстенсивного розвитку економіки, що характеризується використанням підвищення продуктивності виробництва як основного чинника економічного зростання. Лише 3 країни з 12 (Туреччина, Польща та Росія) демонструють необхідну якість трансформаційних процесів в економіці, що вказує на активне впровадження та використання інновацій як фактора стимулювання соціально-економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

У динаміці спостерігалася покращення рівня конкурентоспроможності країн ОЧЕС протягом 2012 р. порівняно з 2011 р., що було зумовлено покращенням показників соціально-економічного розвитку в таких країнах, як Болгарія, Вірменія, Грузія, Молдова, Туреччина та Україна.

У рейтингу конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту (див. табл. 1), який

складається на основі менш репрезентативної статистичної бази, ніж розглянутий вище рейтинг, та узагальнює дані лише стосовно 59 країн світу (для порівняння у рейтингу Світового економічного форуму — 144 країни), представлено тільки 6 з 12 країн ОЧЕС. Серед них лише Туреччина має задовільну оцінку якості своєї міжнародної конкурентоспроможності, а інші країни (Болгарія, Греція, Російська Федерація, Румунія, Туреччина та Україна)

— низьку, що відповідає їх перебуванню у останній чверті сукупності країн, які вивчалися при формуванні рейтингу. Відповідно, у цілому за групою країн, що є учасниками ОЧЕС, за даними Міжнародного інституту розвитку менеджменту в 2011—2012 рр. сформовано низький рівень конкурентоспроможності їх економік.

Найбільш гостро диференціацію в рівнях соціально-економічного розвитку країн-учасниць ОЧЕС демонструє їх розподіл за індексом економічної свободи, у якому вони в середньому характеризуються середнім рівнем конкурентоспроможності та мають середню відносну рейтингову позицію 71,8%. При цьому індивідуальні оцінки конкурентоспроможності за країнами охоплюють весь спектр можливих якісних характеристик: від низької (для України та Азербайджану, відносна рейтингова позиція яких становила у 2011—2012 рр. 84,7 % та 80,6 % відповідно) до високої (для Вірменії (24,3 %) та Албанії (29,2 %)). Більшість країн ОЧЕС за індексом економічної свободи характеризується задовільним рівнем конкурентоспроможності та має однакові внутрішні проблеми, що безпосередньо визначають інвестиційну привабливість та інвестиційний клімат регіону (насамперед, високий рівень корумпованості управління, політична нестабільність). До таких країн належать Греція (відносна рейтингова позиція 56,3 %), Молдова (59,0), Російська Федерація (66,0), Сербія (70,8) та Туреччина (52,1).

У відносинах між самими чорноморськими країнами простежуються дві протилежні тенденції — прагнення до співпраці та конкуренція, що певною мірою гальмує розвиток регіонального співробітництва. Серед основних дезінтеграційних факторів ОЧЕС, що виділяються більшістю дослідників [8, 9], варто відзначити: 1) відсутність стратегічної орієнтації країн на активізацію Чорноморського економічного співробітництва як головного пріоритету національної зовнішньої економічної політики. Підтвердженням цього є, зокрема, приналежність або наявність формалізованих зв'язків країн-учасниць ОЧЕС з різними макрорегіональними утвореннями, політичні та економічні інтереси яких не завжди взаємоузгоджуються (ОБСЄ, ЄС, СНД); 2) обмежена взаємодоповнюваність національних господарств, що виявляється в низьких обсягах товарообмінних операцій, які здійснюються в межах зони Чорноморського економічного співробітництва. Так, за оцінками Центру Розумкова [7] лише Молдова та Грузія більшу частину свого експорту спрямовують до регіонального ринку (54,5 % та 45,4 % відповідно); ще три країни — близько або понад третини загального експорту (Болгарія —

Таблиця 3. Роль ОЧЕС у формуванні обсягів іноземного інвестування в Україні у 2012 році

Країна	Прямі іноземні інвестиції					
	з країн ОЧЕС			в країні ОЧЕС		
	млн дол. США	% у загальному обсязі інвестицій з країн ОЧЕС	% у загальному обсязі інвестицій, що надійшли в Україну	млн дол. США	% у загальному обсязі інвестицій з країн ОЧЕС	% у загальному обсязі інвестицій, що надійшли в Україну
Азербайджан	56,9	1,23	0,10	0,0	0,00	0,00
Албанія	0,0	0,00	0,00	0,0	0,00	0,00
Болгарія	22,9	0,49	0,04	0	0,00	0,00
Вірменія	4,8	0,10	0,01	0,0	0,00	0,00
Греція	466,1	10,04	0,86	0,0	0,00	0,00
Грузія	12,5	0,27	0,02	32,8	9,59	0,51
Молдова	36,7	0,79	0,07	16,9	4,94	0,26
Російська Федерація	3785,8	81,54	6,95	292,5	85,48	4,51
Румунія	24,2	0,52	0,04	0,0	0,00	0,00
Сербія	43,5	0,94	0,08	0,0	0,00	0,00
Туреччина	189,4	4,08	0,35	0,0	0,00	0,00
Разом інвестицій по ОЧЕС	4642,8	100,00	8,52	342,20	100,00	5,28

Джерело: складено авторами за даними [10].

31,5 %, Вірменія — 35,5 %, Україна — 36,7%). А лідери за рівнем соціально-економічного розвитку — Російська Федерація та Туреччина — спрямовують до регіонального ринку ОЧЕС лише 14,3 % і 14,4 % експорту відповідно; 3) наявність історичних конфліктів, що виявляються у формі взаємних територіальних претензій, нерегульованих двох та багатосторонніх конфліктних ситуацій, учасниками яких на сьогоднішній день є 8 з 12 країн регіону; 4) соціальна несумісність, яка призводить до посилення напруженості у так званому "трикутнику культур" через приналежність населення до різних релігійних конфесій (християнства, ісламу, західної секуляризованої культури), що зумовлює розбіжності в ідеології, закладеній в основу державної політики, у тому числі соціально-економічної.

Особливістю ОЧЕС порівняно з іншими мезорегіональними об'єднаннями є пріоритетна спрямованість співробітництва на активізацію міжнародних інвестиційних та коопераційних зв'язків у виробничій сфері, що чітко означено в Декларації про створення організації. Відповідно дана специфіка ОЧЕС проявляється у переліку напрямів співробітництва, галузевій спрямованості проектів та програм, що реалізуються спільними зусиллями країн-партнерів, а саме: 1) транспортному (перевезення вантажів наземним транспортом і створення відповідної інфраструктури); 2) нафто- і газопровідний (побудова системи міжнародних нафто- і газопроводів у регіоні з підключенням до загальноєвропейської системи); 3) розвиток транспортної системи Чорного моря (системи поромних перевезень); 4) формування системи погодження функціонування фінансових систем (створення банківських центрів регіону).

При цьому економічне співробітництво країн-членів об'єднання розвивається переважно в сфері створення транспортних коридорів і спільних підприємств у галузі транспортування ресурсів. Це зумовлено тим, що найважливішою проблемою, для розв'язання якої було ініційовано створення ОЧЕС, є розвиток транспортних коридорів по осі Центральна Азія — Каспійське море — ЄС. Басейн Чорного моря є часткою загальноєвропейського транзитного транспортного коридору, який у майбутньому повинен простягтися до країн Центральної Азії через реалізацію проекту TRACECA та інших перспективних проектів. Це сприяє поглибленню співробітництва, однак недостатньо для реальної інтеграції в інших сферах.

Найпоширеніші галузеві економічні проекти ОЧЕС пов'язані з транспортною інфраструктурою і енергетикою.

Ряд держав ОЧЕС в питаннях транспортної політики намагається просувати національні схеми розвитку транспортної мережі в регіоні. Наприклад, Україна на-

магається реалізувати свої схеми, які зберегли б напрямки вантажопотоків, що склалися, з Росії на Іллічевськ. Румунія і Грузія працюють над проектом нарощування національного транзиту, у тому числі енергоносіїв, з Каспійського басейну і Середньої Азії по лінії Поті — Констанца. Власні схеми вантажоперевезень у регіоні через свою територію розробляє Туреччина. Самостійним російським проектом, відкритим для іноземної участі, є створення центру транспортної логістики в Ростові-на-Дону, введення якого в дію дозволить на 30% скоротити час просування вантажів у північній частині причорномор'я і на маршрутах Європа-Азія.

Нині країни-учасниці ОЧЕС розробляють технічну можливість і економічну доцільність створення нової взаємопов'язаної енергосистеми в рамках міждержавного проекту.

Україна зацікавлена у розвитку співробітництва в межах ОЧЕС, оскільки це, з одного боку, стабілізує стан енергетичної безпеки держави, з іншого — потенційно буде сприяти розвитку торгівлі й виробництва, стимулювати інтеграцію України до світової спільноти, збільшувати її вплив у різних регіонах світу.

Проте, на даний час внесок країн-учасниць ОЧЕС у формуванні прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку України, є доволі незначним (табл. 3). Так, станом на кінець 2012 р. українська економіка залучила в межах чорноморського економічного співробітництва лише 4642,8 млн дол. США, що становить близько 8,5 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, які надійшли в Україну. При цьому основним інвестором в економіку України серед країн ОЧЕС залишається Російська Федерація, на яку припадає 81,54 % від загального обсягу іноземних інвестицій з даного мезорегіонального об'єднання. Близько 10 % інвестиційного іноземного капіталу отримала Україна з Греції, 4 % — з Туреччини. Внесок інших країн є незначним і коливається від 0 до 1,23 %. При цьому для інвесторів

Рис. 1. Порівняльна динаміка прямих іноземних інвестицій країн ОЧЕС з загальними обсягами іноземних інвестицій України за 2010—2011 рр.

Джерело: складено авторами за даними [10].

з Албанії українська економіка залишається інвестиційно непривабливою, на що вказує відсутність інвестиційних вкладень у національну економіку України з цих держав.

Оскільки міжнародне співробітництво передбачає взаємний обмін країн-партнерів вільними ресурсами з метою підвищення ефективності їх використання, найкращого застосування наявного ресурсного потенціалу для розв'язання спільних проблем соціально-економічного розвитку, то інвестиційні потоки в межах ОЧЕС не повинні мати односторонній характер. Проте серед країн-учасниць даного субрегіонального утворення привабливою для інвесторів з України є лише Російська Федерація, в економіку якої станом на кінець 2012 р. резидентами України вкладено 292,5 млн дол. США, що становить майже 86 % від загального обсягу прямих інвестицій України в країни ОЧЕС. Незначні обсяги інвестиційних ресурсів було спрямовано в економіку Грузії (32,8 млн дол. США або 9,59%) та Молдови (16,9 млн дол. США або 4,94 %). У цілому на країни ОЧЕС припадає лише 5,28 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій з економіки України у 2012 р.

Такий стан взаємного інвестування є незадовільним та недостатнім для задоволення інвестиційних потреб фінансування програм та проектів розвитку виробничої сфери в межах чорноморського економічного співробітництва.

Порівняння динаміки прямих іноземних інвестицій у межах країн ОЧЕС із загальними обсягами іноземного

інвестування в Україні (рис. 1) відображає поки що неістотну роль участі країни в даній організації для інвестиційного стимулювання її розвитку.

Як видно з рис. 1, на тлі зростання загальних обсягів інвестиційних вкладень з інших країн в Україну протягом 2010—2012 рр. обсяги прямих іноземних інвестицій, що надійшли до української економіки з країн ОЧЕС, залишалися відносно незмінними. При цьому загальний обсяг іноземних інвестицій в Україну зростає випереджальними темпами порівняно з динамікою зміни інвестиційного капіталу, що походить з країн ОЧЕС: 21,77% та 14,04% приросту протягом 2010—2012 рр. відповідно. Така ситуація призвела до зниження питомої ваги інвестицій країн ОЧЕС у структурі прямих іноземних інвестицій в Україну з 9,1 % у 2010 р. до 8,5 % у 2012.

Ситуація з інвестиційною активністю України в країнах ОЧЕС є дещо іншою та демонструє підвищення інтересу українських інвесторів до провадження інвестиційної діяльності в Чорноморському регіоні. Проте з огляду на дефіцит інвестиційного капіталу в Україні обсяги вкладень в економіку інших країн з її боку є незначними. Якщо загальний обсяг інвестицій з України в інші країни світу протягом 2010—2011 рр. скоротився на 386,4 млн дол. США або 5,6%, то обсяги інвестиційного капіталу, спрямованого з економіки України в країни ОЧЕС, зріс на 105,6 млн дол. США або 44,6 %. При цьому найістотніше зростання відбувалося за інвестиційними вкладеннями українських інвесторів до Російської Федерації: на 102,2 млн дол. США або на 53,7 % протягом 2010—2012 рр.

Зауважимо, що 9 країн з 12 ОЧЕС, а саме: Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Румунія, Туреччина та Україна, крім міжнародної форми співпраці в межах Чорноморського регіону, взаємодіють також і на місцевому рівні — у формі міжрегіональних зв'язків — транскордонного співробітництва окремих адміністративно-територіальних одиниць. У 2008 р. прикордонними територіями цих країн було створено євrorегіон "Чорне море", до складу якого з боку України входять Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Автономна Республіка Крим, а також місто Севастополь. Основними цілями даного євrorегіону є: захист спільних інтересів членів та підготовка спільної стратегії розвитку; обмін досвідом та ноу-хау; підготовка спільних програм та стратегій розвитку, а також реалізація дій, спрямованих на їхню імплементацію; розвиток соціальної та економічної діяльності, повага до навколишнього середовища. Дані цілі будуть реалізуватися у таких напрямках: демократична стабільність; захист навколишнього середовища, рибальства, захист екології Чорного моря та річок басейну від виливів нафти, забруднень; розвиток інфраструктури; інвестування сфери поновлювальної енергетики; моніторинг ризиків морського транспорту та прибережних зон; керування потоками міграції; підтримка ініціатив у галузі туризму; багатосторонні програми в галузях культури, науки, освіти, охорони здоров'я, спорту, справ молоді.

У даний час вирішальне значення для України в регіоні має створення зони вільної торгівлі в контексті

формування європейського економічного простору, створення високоефективних транспортних систем і коридорів, ліній морських торговельних комунікацій для транспортування вуглеводнів з Близького Сходу і Каспію в країни Західної Європи. Своєчасне і позитивне вирішення вищевикладених проблем надасть можливість Україні взяти активну участь у процесах регіональної співпраці, зміцнити двосторонні відносини з країнами Чорноморського регіону — учасниками реалізації регіональних економічних проектів, забезпечити свої торговельно-економічні інтереси, удосконалити транспортну інфраструктуру і розвинути прикордонне співробітництво.

Комісія Європейських спільнот у квітні 2007 р. розробила нову ініціативу регіонального співробітництва "Black Sea Synergy", яка ставить за мету посилення співпраці між країнами Чорноморського регіону та ЄС.

Центральне місце в даній програмі займає гармонізація морської політики держав Чорноморського регіону. Програмою передбачено створення мережі кластерів взаємопов'язаних галузей море-господарського комплексу, які мають забезпечити взаємодію між сектором послуг, промисловістю та науковими інститутами. Для організації діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, спрямованої на досягнення конкретної економічної мети, доцільно в рамках євро регіону "Чорне море" створити морський транскордонний кластер, який би охоплював приморські регіони країн Чорноморського басейну.

Слід зауважити, що реалізація даної програми передбачає істотні обсяги фінансової підтримки інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку Чорноморського регіону, які відповідають пріоритетним напрямкам інвестування (табл. 4). Загальний бюджет програми на 2007—2013 рр. становить 21,9 млн євро., з яких 75,4% має спрямування на виробничі інвестиції, безпосередньо пов'язані з формуванням та якісним оновленням виробничого потенціалу адміністративно-територіальних одиниць країн басейну Чорного моря.

При цьому слід зауважити, що фінансування програми "Black Sea" з боку INPI (європейського інструменту добросусідства та партнерства) має відносно незначні обсяги порівняно з коштами, які виділяються на інші програми. Так, у 2007—2010 рр. фінансування даної програми становило лише 1,68% від загального обсягу фінансових ресурсів, виділених у межах даного інструменту для підтримки різних країн на партнерських засадах з боку ЄС, у 2011—2013 рр. — 1,56 %, у 2007—2013 в цілому — 1,56 %, що є найнижчими показника-

Таблиця 4. Розподіл бюджету фінансування розвитку євро регіону "Чорне море" за пріоритетними напрямками інвестування у 2007—2013 рр.

Пріоритет	Завдання	Обсяги, тис. євро	
		INPI	ІРА
Підтримка прикордонного співробітництва для економічного та соціального розвитку, заснованого на поєднанні ресурсів	Покращення доступності та підключення до нових внутрішньо регіональних інформаційних, комунікаційних, транспортних та торговельних зв'язків	5500,0	2224,7
	Створення туристичних мереж для просування спільних туристичних ініціатив розвитку та традиційних продуктів		
	Створення управлінських потужностей для розробки та впровадження місцевих політик розвитку		
Поділ ресурсів та компетенцій для захисту та збереження навколишнього середовища	Покращення спільних знань та інформаційної бази про виникнення проблем із захистом навколишнього середовища в частині річкових та морських систем	6250,0	2528,0
	Упровадження досліджень, інновацій та обізнаності в області збереження та захисту навколишнього природного середовища		
	Упровадження коопераційних ініціатив, спрямованих на використання інноваційних технологій управління твердими відходами та стічними водами		
Підтримка культурних та освітніх ініціатив для розвитку суспільного культурного середовища на території регіонів Чорного моря	Упровадження культурних та освітніх заходів у територіальних громадах басейну Чорного моря	3825,4	1547,3

Джерело: [10].

ми серед інших програмних ініціатив, які фінансуються за допомогою цього європейського інструменту.

Як основні країни-реципієнти фінансових ресурсів, що виділяють ЄС для стимулювання транскордонного співробітництва та розвитку в зоні ЧЕС, виступають Болгарія (на яку, як видно з табл. 5, припадає 40,6% від загального обсягу фінансування в межах програми "Black Sea" у 2007—2013 рр.), Греція (13,08 %) та Румунія (46,34 %). Такий розподіл фінансових ресурсів обмежує можливості інших країн Чорноморського регіону щодо стимулювання соціально-економічного розвитку власних територій за рахунок фінансової підтримки з боку ЄС.

Проте навіть у таких умовах розвиток структурної політики та політики згуртування ЄС створює фундамент подальшої конвергенції, зростання конкурентоспроможності та активізації транскордонного співробітництва на терені регіону ЧЕС.

ВИСНОВКИ

Безліч проблем регіонального співробітництва в Чорноморському басейні можуть бути розв'язані тільки спільними зусиллями чорноморських держав та Європи. Їх розв'язання можливе за умови створення соціальних, політичних та економічних передумов для динамічного та стабільного розвитку країн регіону. Чорноморські країни мають активніше ініціювати проекти, які стимулювали б співробітництво в рамках уже існуючих програм і підвищували б зацікавленість до себе на шляху до інтеграції з об'єднаною Європою. Зі свого боку, Захід теж має використовувати всі свої можливості багатостороннього співробітництва з неоднорідним і нестабільним Чор-

номорським регіоном. Можливості причорноморського співробітництва великі, особливо у сфері підвищення конкурентоспроможності національних економік країн басейну Чорного моря на основі розвитку транспорту, енергетики та туристичної галузі.

Таблиця 5. Фінансова підтримка INPI CBC програми "Black Sea" на 2007—2013 рр. у розрізі країн

Країна	2007—2013 рр.		2007—2010 рр.		2011—2013 рр.	
	тис. євро	у % до загального обсягу	тис. євро	у % до загального обсягу	тис. євро	у % до загального обсягу
Болгарія	3511,458	40,58	1831,263	5,16	1680,195	5,16
Греція	1132,000	13,08	590,350	1,66	541,650	1,66
Румунія	4009,538	46,34	33042,436	93,17	30316,634	93,17

Джерело: складено авторами за даними [1].

Література:

1. Cross-Border Cooperation: Strategy Paper 2007-2013 [Електронний ресурс] / European Neighbourhood & Partnership Instrument. — Режим доступу: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf>. — Назва з екрану.
2. IMD WORLD COMPETITIVENESS YEARBOOK 2012 [Електронний ресурс] / WORLD COMPETITIVENESS CENTER. — Режим доступу: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf>. — Назва з екрану.
3. Index Of Economic Freedom 2011 [Електронний ресурс] / The Heritage Foundation. — Режим доступу: http://www.heritage.org/Index/PDF/2011/Index-2011_highlights.pdf. — Назва з екрану.
4. Index Of Economic Freedom 2012 [Електронний ресурс] / The Heritage Foundation. — Режим доступу: http://www.heritage.org/Index/PDF/2012/Index2012_highlights.pdf. — Назва з екрану.
5. The Global Competitiveness Report 2010-2011 [Електронний ресурс] / World Economic Forum. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf. — Назва з екрану.
6. The Global Competitiveness Report 2011—2012 [Електронний ресурс] / World Economic Forum. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2011-12.pdf. — Назва з екрану.
7. Крим, Україна, Чорноморський регіон: безпека і розвиток [Електронний ресурс] / Центр Розумкова. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD122_ukr_1.pdf. — Назва з екрану.
8. Макогон Ю. В. Состояние и возможности развития торгового флота Украины в зоне Черноморского экономического сотрудничества / Ю. В. Макогон // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. — 2011. — № 2. — С. 440—454.
9. Палагусинець Р.В. Аналіз взаємовідносин країн-членів ЧЕС в контексті збереження енергетичної безпеки / Р. В. Палагусинець. // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. — 2011. — № 2. — С. 576—586.
10. Статистичний збірник "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності" [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/05_2012/zb_izv_2011.zip. — Назва з екрану.

References:

1. IMD World Competitiveness Center (2013), "Cross-Border Cooperation: Strategy Paper 2007-2013", available at: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf> (Accessed 4 September 2013).
2. IMD World Competitiveness Center (2013), "IMD World Competitiveness Yearbook 2012", available at: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf> (Accessed 4 September 2013).
3. The Heritage Foundation (2011), "Index Of Economic Freedom", available at: http://www.heritage.org/Index/PDF/2011/Index2011_highlights.pdf (Accessed 4 September 2013).
4. The Heritage Foundation (2012), "Index Of Economic Freedom", available at: http://www.heritage.org/Index/PDF/2012/Index2012_highlights.pdf (Accessed 4 September 2013).
5. World Economic Forum (2012), "The Global Competitiveness Report 2010-2011", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf (Accessed 4 September 2013).
6. World Economic Forum (2013), "The Global Competitiveness Report 2011-2012", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2011-12.pdf (Accessed 4 September 2013).
7. Razumkov Centre (2013), "Crimea, Ukraine, Black Sea Region: security and development", available at: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD122_ukr_1.pdf, (Accessed 4 September 2013).
8. Makogon, Yu. V. (2011), "Status and development opportunities of the Ukrainian trade fleet in the area of the Black Sea Economic Cooperation", *Problemy i perspektivy sotrudnichestva mezhdu stranami Jugo-Vostochnoj Evropy v ramkah Chernomorskogo jekonomicheskogo sotrudnichestva i GUAM*, vol. 2, pp. 440 — 454.
9. Palahusynets, R.V. (2011), "Analysis of the relationship of the BSEC Member States in the context of maintaining of energy security", *Problemy i perspektivy sotrudnichestva mezhdu stranami Jugo-Vostochnoj Evropy v ramkah Chernomorskogo jekonomicheskogo sotrudnichestva i GUAM*, vol. 2, pp. 576 — 586.
10. BState Statistics Service of Ukraine (2013), "Statistical bulletin "Foreign investment activity", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/05_2012/zb_izv_2011.zip, (Accessed 4 September 2013).

Стаття надійшла до редакції 09.09.2013 р.